

Յ Ա Ռ Ա Ջ Ա Բ Ա Ն

Կը հրատարակենք Ռ. Սեւակի փերթուածները, ա-
նոր գրական վաստակին աւելի հարազատ բխումները
մեկտեղած ըլլալու զոհուհակութեամբ:

Տէր. Ռ. Չիլինկիւրեանը իր *Օրագրէն Փրցուած
Էջերը* իբրեւ բժիշկ ստորագրեց, ուր մասուցումը կար
իւր Դիտութեան՝ ի սպաս մարդուն, զայն իմասուն ու
տեղուն դարձնելու համար մարմինէն պատճառուած
ցաւերուն դիմ: Քերթող Ռ. Սեւակը, իր սիրտովը կը
մտեանայ այս անգամ հոյն մարդուն — ըլլայ անիկա
ցեղային արիւնի կամ համամարդկային զգացումի համ-
բէն — հաղորդ մնալով անոր տառապանքին, անոր
կարելի սքերուն, երազներուն, երջանկութեան ծա-
րաւին, առնուազն իբրեւ մարդ ապրելու իրաւունքին:

Հարազատ զաւակ իր ժողովուրդին, մասնակից
եղաւ անոր արհաւիրքներուն՝ խանդավառութիւններէն
աւելի: Ու հեռուէն եւ ի վերջոյ իր կեանքին գիւնովը
աւճագանգեց ձայնը իր ցեղին ընդվզումին՝ ընդդէմ
անմարդկային արարներու եւ բռնութեանց, այնքան
վայրագօրէն գործադրուած՝ գաւտներուն վրայ ու երգի-
ներուն ներքեւ Հայ տախարհին:

Մերան մեղմութիւն, չբխտուցուած բանաստեղ-
ծութիւն, այս անգամ, իր *Սիրոյ Գիրքին* մեզ: Ու ին-
նին կը հեղուին յատկութիւնները Սեւակի փերթողու-
թեան:

Ի՞նչ փոյթ որ այդ բոլորին մեզ ծանր չկուեն ար-

ժանիքները բարձրագույն կերպով: Հասակ առնող եւ դեպի հասունութիւն լեցունող մասնազատուցումն է Սեւա- կով եկած կերթողութիւնը: Այնտեղ հանդիպելի են մեկէ աւելի յասկանիւթները երեւոյթին — քարմուքիւն, իսակ, հաղորդականութիւն, ինչպէս քանդակներու նիհարու- քիւն, խորացման պակաս, ձեւի ներքութիւն, յաճախ անփութութիւն: Եւ սակայն այդ բոլորով մեկտեղ, ա- նիկա իր տեղը ունի իր սերունդին մեծ գեղեցկութեամբ:

Աւելի լայն յասկանութեամբ մը անուր կերթողութեան, կ'առնեն անհիպ ձեռագիրէն Յ. Սեւականի ՀԱՄԱՊԱՏԿԵՐ ԱՐԵՒՄՏԱՀԱՅ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ գործին. —

« . . . իր ժամանակին, ասոր ունայնամտութեան, դժ- քախտութեան կը ընդունի Սեւակի գործին ձախողանքը, ու կը կանչեմ ձեր ուշադրութիւնը այն քանի մը արժանիքներու ուր որոնք վաւերական բանաստեղծ մը կը պայմանաւորեն:

ա) Նորութիւն — որ 1900 թ. մարտի ամէն գիշերով ինքնա- տպութիւնը պէտք չէ թելադրէ: Անիկա գոյնն է մեղի սեղ- հական, մեր մոյնքին հաւասար, մեր ղգալու, մտածելու ու այս գործողութիւնները արտայայտելու կերպին մէջ: Կ'ա- լելցնեմ անմիջապէս որ վաւերական տաղանդը բնորոշող առաջին առաքինութիւնն է ան: Ան իր բոլոր կարեւորու- թեամբը կը դառնայ սկիւրախ, երբ տրուած քերթող մը կը զննէ իր անմիջական շրջապատին մէջ: Մկրտիչ Պէշիկիթաշ- լեան անշուշտ որ բան մը կը բերէ 1880 թ. մարտի հասկցած ու գործադրած արուեստին մէջ: Թէեւ քիչ, այդ նորն է որ անհա այսօր կը պաշտպանէ անոր անունը: Նոյնն է պարա- գան Դուրեանին որ անընդունելի ըլլալու աստիճան նոր է, իր ժամանակին համար: Այս անուններուն փոխարէն, առէք Նար-Պէշի մը, Թէրզեանի մը, Անէմեանի մը, ո՛ր գործը որ կ'ուզէք: Զանոնք այսօր անընթեան ընողը ոչ անոնց տ-

մանքիզմն է, ոչ լեզուական խաղաղութիւններ, ոչ ալ գրեւորակա- րիւնը, այլ այն հատուկաց կուսարեւութիւնը, քաղաքական ուղ- դափառութիւնը, թրոզ ճարակին վրայ ինքզինիս ձեւած ու զոն մար- դու քաղաքակրթիւնը, որոնք բոլորը մէկ կը վերածուին ընդհա- նուր յայտարարի ու կ'ըլլան նկարագիր: Նախ շրջանէն, յե- տոյ իրենցմէ: Սեւակի առաջին երկուստարգութիւնը գիտէք թէ գրական ինչ պաշտամունքներու մէջ կ'աղձուկցուի: 1900 թ. բոլոր պոստիպարութիւնը, մարմններգութիւնը, նկարագրելու սեռը, ժպրհութիւնը դառն իրենց հօտը ունին անոր քեր- թըւածներուն ներքը, տուն տեղ, կըլած, ընտանեցած ու եր- ջանիկ: Եւրոպան, անոր սուղացեալ տարրերուն մօտ հա- լանական յաճախանք մը, թէեւ ուշ, բայց վերջապէս բերած՝ կարելի ազատագրութիւնը: 1908 էն վերջ մեր քերթողութեան նորոգումը գործն է այդ սերունդի այն թիւին որ կուգար այդ եւրոպայէն (Վ. Թէրզեան, Վարուժան, Ռիամանթո): Զեմ կրկներ ինչ որ ըսեր էմ 1900 թ. քերթողութեան մասին, այն- յան անպատիւ: Առէք, այդ օրերու պակասը քերթող Ար- տաշէս Յարութիւնեանի ամէնէն յաջող քերթուածը ու փոր- ձեցէք կարգալ: Զեր տառապանքը գիշեր է այն մտայնու- թեան, որին որ Սիպիլեան վարկէն կուգայ ու կըլած է բը- նութիւն: Սեւակի նորութիւնը բազմերես է: Զեմ ծանրանար արտայայտութեան ինքնութիւններուն, յանդգնութիւննե- րուն, զանցումներուն որոնք հանդիպելի, հաստատելի երե-ւոյթներ են քիչ մը ամէն քերթողի մօտ, այդ օրերէն: Կը կրկնամ ուշադիր խորքի նորոգման ճիգին, որ թերեւս եւրո- պական հոգեբանութեան մը անդրադարձն է անոր մատուց- պայնութեան վրայ: Էկրանու Երգեր հասարին մէջ այդ նո- բողեալ նիւթը տուած է շքեղ բիւրեղացում: Սեւակ, աւելի անկախ միտք բայց նուազ կիրթ, բնկերային հարցերը երբ նիւթ կ'ընէ իր ստեղծագործութեան, միայն նորութիւն մը չի հետապնդեր, այլ յագուրդ կը փնտռէ իր հոգին կրծող ձանր սխորժակներու: Պատահաբար չէ որ այդ օրերու մեր

իրաւ բանաստեղծները նոյն ատեն պայքարի մարդեր են, Ու պայքարը սոսկ ազգային ազատագրութեան երազներով չի սնանիր անոնց մէջ, այլ համամարդկային ազատագրութեան բարձր խտեանները ունի իրեն զօրավիգ, Ես չեմ որ բանաստեղծութիւնը սխալի սահմանափակելի եսի մը վտար, ներքին տագնապանքին կամ արտաքին աշխարհի մը քնքուշ բայց չէզոք թելաշրանքներուն նուաճումին: Արուեստին յաւիտենական կայունածը մարդն է: Մեր օրերուն մարդը կը բերապատկուի երբ զայն տեսնէք իրեն պարտադրուած համայնական զրկանքներուն մուրճերուն ներքեւ: Մեծ քաղաք մը, ամէն սարի, իր ներքին մոլութեանց սնունդին համար հազարով, հարիւր հազարով մաքրութիւն կը զսէ: Տարին 80000 ալջիկ կը զոհուին միայն Բարիդ քաղաքին հեշտանոցներուն մէջը: Տարածեցէք տառապանքին ծալքերը, անպործութիւն, անօթութիւն, հիւանդութիւնները իրենց բազմազան տուամաներովը, հոգեկան գերութիւնը, տրամին լրբութիւնը ու ահաւոր անարդարութիւնը որ երջանիկ է ինքի մէջ: Ու պիտի շարմանաք որ գրուին քերթուածներ, մեր մէջ որոնք Գողգոթայի Ծաղիկներ (Հեքալոս Երգերէն) պիտակին ներքեւ յուզեն ծանր, բարդ հարցեր: Սեակ գրած է, այդ մարդին վրայ, Արգաստեղծումը, Արեւելքը, Պոռնիկը, Պոլսոյ Ռոզմայնին մէջ, Շան Զոգի, Այս Դանակը, Մարդերգութիւն (Կարմիր Գիրք), բոլորն ալ արդի կարգերուն ընդդէմ լայն ու խիզախ յարձակողականի մը գնացքով, կատաղութեամբ, ինչ վոյթ որ քերթողը չէ հասած ձեի կատարելութեան (այդ քերթուածները իրենց անխնամութեան իօկ թերեւս կը պարտին իրենց նորութիւնը, ինքնակութիւնը) ինչպէս է ասոր իրականութիւնը վարուժանի գործին մէջ: Սեակի արժանիքն է այդ նիւթերուն հումութիւնը սահել կրնալը, Ենթարկեցէք զանոնք կանոնաւոր մշակման զուք պիտի ունենայիք Անէմեանի, Լեոն Սեղբոսեանի ճեղքեցիոց էջերը

Վաղ առաւօտէն մինչ ուր երեկոյ
Անդուլ քան բրիչ ամէ խեղճ Ս'կօ.

1890ի մարտոյ համար այնքան հաճելի, իրական, իրապաշտ բայց որոնց տարողութիւնը այնքան նիհար է արուեստին արժանանալու: Անշուշտ, Սեակի մօտ աշխատանքի երգիչը, բողոքողը, խարանողը չեն գտած վերջնական կաղապար, կերպարանք: Դժուար է անոր այդ կարգի ոտանաւորներէն բարքերու մեծ տախտակներ, շրջան համադրող համապատկերներ տաանձնացնել: Բայց ինչ որ տուած է, 6-7 տարիներու ներուժ (intense) ստեղծագործման շրջանին, թաթխուած է սա զգայնութեան մէջ: Նիւթին նորութեան հետ, Սեակ գտած է սէնթոնիգ ալ նորութիւններ, Նուրբ ու զօրաւոր չեն կշռոյթի իր զգայարանքները, Բայց ինքն է որ առաջին անգամ մտածած է մեր մէջ սէնպոլիտ Կարսամը, կերակր, արձագանգումը օգտագործել ի հաշիւ նոր դաշնաւորմանց: Իր բոլոր բնադրութեանը հակառակ վերջին կողք տպաւորիչ քերթուած մըն է, ճայնական յարգարանքին մեծ չափով պարտական: Նմանապէս Ինչո՞ւ քերթուածը կը տարբերի մեր ոտանաւորին ընթացիկ ծանրութենէն, պատկառուն սեթեթէն, պարզութեամբ մը, չորութեամբ մը որ կը սողաւորէ գարձեալ: Բարի եղէք կարգալու շին եղանակը (այս հատորին, էջ 82), առանց անապարանքի, ատեն տալով որ տողերը տեղաւորուին ձեր ներսը այնպէս մը որ ձեր մտքին շինուին քանի մը ծանր, տիրական վիճակներ, միւնով իրիկուան խուլ խորհուրդին ընդմէջէն: Հինաւուրց մեղեդիի մը տրտում թեւերուն վրայ օրօրուն վիճակները, ու զուք զգաք շատ շատ քան բայց չըլլաք կարող անոնց հապցնելու ձեր հար, իմաստը, ինչպէս է արդէն այնքան յանախ իրականութիւնը սա մեր աշխարհին վրայ: մեզմէ զուրս կեանքին անթափանց գաղտնիքին դէմ զմեզ հանելու մեր յիմարութեան երբ չենք անձնատուր: Քերթուածին տարտամը նոյնութեամբ կրկնած է հոս կեանքին ալ տարտամը: Խորքի ու ձեի սա ներդաշնակ նորութիւնը մեր քնարերգութեան մէջ զուք կը հանդիպիք ամէն վաւերական բանաստեղծի մօտ: Նման էջեր են Աւ

Ձեռքիս ևն Ալեքսանդրին ուր հին եղանակը կուգայ հովին անհուն շքեքեքէն. Լեւակը ուր շուրի հայրի մը մեծ դաշնակն է նոյն ու մէկ եղանակին. Անտոնովը (Մեծարեհնց) որ հո՞նք ու աղջիկը մահն ու սարսուռը իրարու վերածող անորակելի եղանակն է, մեր ամէնուն մէջ օր մը բացուելու նահատակութեամբ, որ պիտի կանչէ մեզի ամայի կամ ամենախուշ ճամբաներու վրայ, երբեմն յանկարծակի, մեզ կեցնելու համար մեր մարդու թեան մէջ, ու բոլոր մը վերջ մեզի առնելու իր ալիքներու վրայ ու տանելու, տանելու անվերստացարձ. Անակի քերթուածին մէջ բառերը, չափը, նախադասութեանց օտարը ոչինչ ունին անսովոր, բայց քերթուածը նոր գէմք մըն է, մարդ մը, հողի մը սր այսպէս ինքզինքը կերպագրած է. Այս նորութիւնը, հին ու սովորական բաներուն ընդմէջէն, գրագէտ մը բնորոշող մայր արժանիք մըն է. Ատեն չունիմ գրադելու տարազին գուգորդ ուրիշ ալ թելագործին քերթով. Եսս էին Անակի մեղքերը. Ձեմ թարմացներ գանոնք կրկին. Բայց մի ժողովար (պէտք է յանախ կրկնել հէքիաթը) Ենովային բարութիւնը բիւրեղու յանցանքը հի'նդ արդարով քաւել յոժարելուն:

բ) Ձեռնուրիւն — որ համազօր է խառնուածքի. Միայնով, վարժութեամբ, կրթանքով, ունայնամտութեամբ բանաստեղծ շատ ունի մեր նոր գրականութիւնը. Հարցուցէք թէրդեանի ուրուականին թէ ինչո՞ւ գրած է իր քերթուածները. Հատանաբար թեթե յանդիմանութեան մը հետ երանելի բանաստեղծին հոգին ձեզի պիտի խօսի այն հիացական քաջալերանքէն որով ողջունուեցան իր շարադրական մարդանքները, մուսաներու բարբառով, գպրոցին իսկ գրասեղաններէն. Ինք ուրիշ բան չուզեց ընել եթէ ոչ այդ գովեստներուն իր արժանաւորութիւնը ադարցուցանել կեանքին մէջ ալ երբ Պոլիս դարձած (Իստանբուլ) իր երիտասարդի գրայնութիւնը փորձեց արձակել տալաւորութեանց ու օրերու ծովուն մէջ. . . . կրնաք գոհ ըլլալ այսքանով ալ ու եսս դրկել

սիրելի ուրուականը դէպի դարար հանգստոցները եղիւստան զաշտերուն. . . . Աւ մտածել թէ որքան սխալներ կը միջամտեն երբեմն մեր կործանումին, մեզի չափ օտարներէ մեր վրայ թափուած, մեր դաղջ փառասիրութեան գոհացում ճարելու մեր միամտութիւնը մշուշելով, սակեղծ քանի մը սքասիրանքներու հովանիին տակ. Հարցուցէք Պէշիկթաշլեանի ամահուամբ գեղեցկացած, տարփելի ուրուականին թէ ինչո՞ւ գրեց իր տղայական (այսօր) երգերը. երբ դիտէք, գրել իր հրաշարի եղերերգները. Պատասխանը տարբեր պիտի ըլլար. Աւ ասիկա այսպէս, աւելի պատիկ չափով, Միսաք Մեծարեհնցին համար. Ինչպէս կը տեսնէք, Անակի խառնուածքը ես չեմ վախնար մօտիկը դնելէ մեր վաւերական քերթողներուն. Վասնիկ 1910ին այնքան իրաւ ու մեծ խառնուածքներուն մէջէն (Վարուժան, Սիամանթո, Թէքեան, Եղիշէ Դուրեան) ու հնչումին տակը նոր աչքերը գոցող եղերաբախտ ու մեծ խառնուածքին Մեծարեհնցի, Անակ պիտի դրէ մէկ երկու իսկապէս արդար, յաւիչ վկայութիւններ որոնք կ'աղբին հայոց լեզուին կեանքովը. Առանց խառնուածքի ըսի թէ շատ ունինք քերթողներ, կ'աւելցնեմ որ միս մինակը խառնուածքը կրնայ գիմակալել աշխարհ մը շարիք զոր չենք վարանիր երբեմն գործել մեք մեզի, մեր տաղանդին ու մեր կարելիութեանց դէմ. Այսպէս հասկցուած խառնուածքը կը վերածուի քերթողի մը էատարբին, «հոգիին հոգիին» ինչպէս կ'ըսեն գաղիացիք. Ժամանակը պիտի տարածէ իր անդայտ մոխիրը Անակի քերթողութեան շատ մեծ մասին վրայ, ինչպէս ըրած է այդ անփոփոխելի քարիքը Ալիշանի, Պէշիկթաշլեանի, Սիպիլի, Զօյանեանի քերթողական վաստակին մեծագոյն մասերուն վրայ. Բայց նոյն այդ ժամանակը պիտի մտայ անզօր ծածկելու իր ներքեւ այն փոքրիկ, ջերմ անկիւնները որոնց տակ կրակը կար երբ կ'աղբին այդ մարդերը, և որոնք չեն ծածկուիլ գարեբու ձիւնովը, ինչպէս կ'ըստուի մեզի հանդիպել ձիւնները հալող տաք աղբիւրներու

պատկերներուն, շրջապատին միատարած ծածքին մէջէն յաւէտ առանձին, շոգեմշուշ ու կենդանի: Պատմեցի թէ տաք էր իր անձնաւորութիւնը, քիչիկ մը աւելի որքան սպասելի էր այդ սերունդին պատրանահեղձ ներկայացուցիչներէն: Վարուժան մելամաղձօտ էր ու հայեցողապաշտ: Իր մօտ յուզումը խորունկ ալքերու մէջ խնամքով սլահալանուած գանձարանէ մը պէտք կար հանելու: Թէքէեան մինչև իր պաշիւրը (տարիքէն) պիտի մնար հանդարտ եթէ ոչ անհաղորդ: Սեւակ համակ խանդ էր ու վեղում: Այս հաստատումը թերևս, առաջին անգամով, կը բացատրէ անոր քերթուական վաստակին անհաւասարութիւնը, խնամքի հանդէպ երբեմն անփոյթ երբեմն ալ ունայնամիտ իր պահերը ու ասոնց արդիւնք իր ռամակորներուն մէջ գրեթէ միշտ իրական վրիպանքները: Բայց ուրիշ աղբիւր ալ չունիմ խառնուածքին սալստակ խանդէն դուրս, բացատրելու համար իր **Կարմիր Գիրքը** լեցնող երիտասարդ կրակը, չարին զէմ դասական բողոքէն դուրս հզօր, վարհուրագին ալ կեցուածքը, որ հոն տօրութեան հետ երանգի նայութեանը հակառակ, բողոքովին տարբեր, առանձին բան մը կ'ըլլայ: Տեսէք ի՞նչ կ'ըսէ ջարդարներուն (**Կարմիր Գիրքը**, այս հատորին էջ 11-12), որոնք 1910ին այնքան մօտ, իրաւ մարդեր էին մեր բոլորին համար, և որոնց դէմ մեր գրականութիւնը ըսած է անշուշտ շատ աւելի զօրաւոր բաներ, իր մեծ մշակներուն բերնով: Բայց արարքին վայրագութիւնը, անասնութիւնը այսքան բնականութեամբ, այսքան տենդով մեզի չէ տրուած հաստատել ոչ վարուժանի, ոչ ալ մենաշնորհեալ Սիամանթօյի, ոչ արտմաթախիժ Թէքէեանի քերթողութեան մէջ: Երիտասարդ սա պոռթկումը, ինչու ամէն նրբախոյզ հնարքներուն պատէն, ճաշակի, չափի դէմ իր վանցումները թերևս կը պարտի սա հուրքին:

գ) **Մասալուրիւնը** — որուն խակ հանգամանքը կը բացատրէ եթէ իր առաջին մեծ մոթիֆին մէջ (**Սիրայ Գիրքը**) իր

վրիպանքը, բայց որուն երկար տևողութիւնը գրեթէ բացառիկ իրողութիւն մըն էր մեր քնարերգութեան համար, ուր կանխահասութիւնը գրեթէ մահուան կնիք մըն է, ու տղայութիւնը (ասոր երկարաձգումը) անտաղանդութեան ուրիշ կնիք մը: Կան այդ տղաքը մեր բանաստեղծութեան մէջ որոնք երեսունէ աւելի տարիներէ ի վեր կը մնան նոյն ու մէկ ողորմելիները: Դանիէլ Վարուժան քանի մը տարուան ընթացքին ազատագրած է ինքզինքը: Անոր Սարսուռները արդէն այդ տղայութեան վերջին հետքերը կը ջանան անյայտ ընել: Հոգերէն մինչև Հրաշնչի Յարութիւն տասնէն աւելի տարիներ կը թաւալին բանաստեղծին անհուն փորձառութեանցը մէջէն, ճարելու համար շքեղ այդ դիւանին վերջնական հոգի մը: Արդ, Հին Սղանակը (Սեւակ) գրուած է 1908ին, Երթալը՝ 1912ին, Դարձեալ 1912ին՝ Ռէրը: Այս երեք յիշատակումներէն առաջինը անխառն գլուխ-գործոց մըն է, երկրորդը՝ նոյնպէս մեծ յաջողութիւն մը ու երրորդը՝ աններելի ճափատուք: Ինչպէս կը պատկերեն Պոլսեցիները բերնէն եկածը թող տալու վարժանքը: Բնական յառաջատուութիւնը որ տաղանդին այնքան յաճախ նկարագիր մը կուտայ (երբեմն ալ տեղատուութիւնը կը հաստատենք, Չրախան, Ռեւալո ատոր վաւերական նմոյշներն են) Սեւակի մօտ չէ իրականացած: Սեւակի բազմատարար յաջող քերթուածները երևցած են 1909ին, Աղղալի հանդէսին մէջ, 1910ին Տարեցոյցի մը մէջ (Թ.) իրմէ ստորագրուած ուրիշ քերթուածներ (Վերջին Օրօր, Հայու Ռրբիկ Լն.) հասարակ տաղաչափութիւններ են: 1911ին՝ ձթրուպատուրաները շունչ ու թարմութիւն կ'արտայայտեն լայն չափի վրայ: Այս բոլոր յիշատակութիւններուն միտք բանի՞ն: — Ան՝ թէ Սեւակ զօրաւոր իր զգայնութիւնը ամբողջութեամբ չէ կրցած իրագործել: Թէ՛ բանաստեղծական աւելնը անոր, չէ ենթարկուած նուազման (Կուռնիլը, արձակ էջ մը, քերթուածի մը տարողութիւնը կը պարզէ ու գրուած է մահէն տարի մը առաջ): 8-10 տարի

անիկա իրեն պաշտպան ունի իր թարմութիւնը որ անոր ստանաւորին համար տիրական նօթ մըն է։ Ու թերևս հօս է գաղտնիքը դժուարութեան դոր կը զգայ քննադատը երբ կը փորձէ անոր գործէն հաստատ ու վերջնական գիծեր սեւեւել։ Մշտական պատանութիւն մը անոր բոլոր քերթուածները (յաջողածներէն աւելի ձախողածները) կ'ողողէ իր քաղցրութեամբ, աշխոյժովը, անփութութեամբ ու թռիչքով։ Գարնան բաւաստեղծ մը՝ եթէ քիչ մը բռնադրօս չէք դաններ տարազը, որ շնասու, շագնեցաւ սարիէէն, ապեցաւ իր մահը կրիտասարգ, թարմ, արի՛ ու արու, ինչպէս երգեր էր անոր խորհուրդը ստոստուն։ արտու՛մ, զուարթ, համակ շաղ ու թարմութիւն քերթուածի մը մէջ Յնձուն Մահը, լոյս տեսած 1913ին, Հայ Գրականութիւն հանդէսին մէջ (Եղմիր)։ Յետոյ այս նկարագիրն է՝ մանաւանդ որ անոր վրիպանքը կ'ընէ նուազ եղերական, միշտ յոյսի բաժին մը հանելով մեր գրգռուած քիւնը։ Աւաջին իր էջերէն մինչև յիսնամենի իր թափթփութեանը նոյն անկատարութիւնը՝ չըսելու համար անկարողութիւնը, ցնցատի մը նման իր հանէն պտտուց լեռն իստանական անուշով բանաստեղծութենէն խենդութեան ինկած Բարանաւ մը, ինչպէս կ'ուզէր սրակուիլ։ Ինչ թերութիւն որ արդիւնց Եղուարդ Գոլանճեանը մեր քերթութեան մէջ անուն մը դառնալէ, չէ փոխուած ահա քառասուն տարի կայ։ Այս վրիպանքներէն եթէ ուզենք հեռանալ ու վաւերական տաղանդի մը գործին մէջ հետապնդել երևոյթը, պէտք է կենանք Եղիայի քերթուածներուն առջև որոնք անկանգնելի կերպով կարճամտ գեղեցկութիւններ են, մեր մէջ իսպառ կործանելով նաև յոյսը որ մը իրանալի կառոյցին։ Սեակի համար տարբեր է պարագան։ Ան միշտ անակնկալին մարդը մնաց։ Ու ստիկա շնորհն է իր մատաղութեան, երիտասարդութեան։ Չեմ հերքեր զժրատ իրականութիւնը որուն համեմատ այդ թարմութիւնը շատ քիչ անգամ ինքզինքը պիտի գիտնայ պարտադրել, մեզի տալով

անաղարտ մարմնով ու խանդոտ հողիով քերթուածները կ'արձանագրեմ հոս նաև սա վկայութիւնը ևս։ **Նոր Տարիքը, Հերանոս Երգերը, Ս. Մեսրոպը** վերջնական դիրքեր են, որոնք իրենց հեղինակներուն կարելի պատկերը կը պահեն։ Վճռական ու անվերադարձ եղանակով մը։ Համողութեամբ եմ որ անոնք իրենք զիրենք ամբողջովին տուած են իրենց գործերուն մէջ։ Սեակի համար նման վկայութիւն մը խնդրական կընայ ըլլալ։ Մահուան տարին իսկ ինքզինքը նորոգող ծերունիէ չէ անիկա։ Բժիշկին Գիրքէն Փրցուած էջերը նոր մարդ մը կը յայտնարերէ, բոլորովին թարմ, կայծկատուն ու գեղանի։ Պիտի ներէ՞ք ինձի բուժանթիզմը՝ թարմութիւնը, զայն մնալու հրաշքը ինքնին բանաստեղծականութիւն դաւանելու։ Այդ պարագային ևս պիտի շախտասայի մեզի պակաս խոստումներուն ողբերգութիւնը, ու պիտի մնայի գոհ ու է սաղանդաւոր գրողէ՝ քանի մը անխառն վկայութիւններով։ Դուք տեսաք ատոնք կանխող էջերուն մէջ։»

Պատե՛ք կը զգանք յայտնելու քե՛ Ռ. Սեակի Բերքուածներուն այս մեկտեղումը կը պահանջէր արելի խնամք եւ հետեւաբար աւելի ժամանակ, սուրճ ըլլալով ցրուածութիւնը եւ Բանակութիւնը բերքերուն, որոնց աշխատակցած է Սեակ։ Այս իրողութիւնը արելի կը շեշտ մեր շնորհակալութեան զգացումը, ժառանգաւորաց վարժարանի սաներէն Կոստան Տ. Սեփանկանի ճանդեպ, որ հանութիւնը ունեցաւ մեզի տրամադրելու իր մեկնագրուած հաւատածն Ռ. Սեակի Բերքուածներուն։ Ամենքն ալ կրկին սուրցուած՝ մեր Մասնագրարանէն ձեռքի սակ եղող բերքերուն եւ տարեգիրքերուն հրատարակութիւններէն։ Այս տեսակէտէն մեծապէս օգտակար եղաւ Արմէն Սեակի Նահատակ

Գրողներ հասարկը: Աւ Կարմիր Գիրքէն յետոյ ամփոփեցին Սիրոյ Գիրքը վերագիրով հրատարակուածները: Իսկ մնացեալ ազգայնական, ընկերային, բնութեամբաց եւ մահերգական նկարագրով ոտանոտները առին Յրիւ Բերթուածներ անունին տակ:

Մեր շնորհակալութեան խորունկ մէկ բաժինը արգար իրաւունքն է Պոլիս բնակող երիտասարդ հոգիի մը՝ Պր. Կարապետ Ճաննիկեան, անունով միայն բայց մանաւանդ իր բարեացակամ տրամադրութիւններովը մեզի ծանօթ: Խանդավառ այս երիտասարդը, տարի մը առաջ, զրկած էր մեզի իր գտած միակ օրինակը Սեւակի Կարմիր Գիրքը հատրէն, ընդօրինակելով ալ պակասաւոր վերջին էջը: Անցեալ ամսուն, մեր խրճուրանին էւ ներիակած ցանկին համաձայն, մեզի պակասող հրատարակութիւններէն օրինակած էր եօթը հերթուածներ, էւ ուրբերող մըն ալ՝ *Տրտում Ոգի*, «մանկութեան տղանէ մնացած տեսուիկ մը», առանց կարեւոր յիշելու սակայն թէ ի՞նչ առիթով էւ ուրի՞նչ: Մեզի ծանօթ վերնագրերէն եօթը կտուր միայն կարելի շեղաւ տրամադրելի ունենալ (*Մեծը Ստորուած, Պոլսոյ Որովայնին մէջ, Լուսնակ Լոյսով, Ողջակէզը, Հայ Զատիկը, Բանախն մէջ, էւ Զղջում*), իսկ այստեղ կը յիշենք միայն Սեւակի առաջին փորձը *Բաժանման Խօսքեր* Պերպրեան վարժարանի ամալիրջի մէկ հանդեսին կարգացուած, էւ հրատարակուած 1905ի Մարտին մէջ:

— Ահա թէ ինչո՞ւ անկեղծ է մեր իսկ գոհունակութիւնը այս հատրին հրատարակութեան համար: